

YVONNE HIRDMAN

Alva Myrdal – en studie i feminism

*I tre decennier arbetade Alva Myrdal med
hur »det kvinnliga puzzlet» skulle läggas. Med tiden
kom tyngden att förskjutas från idéer om kollektiv
barnuppfostran till kvinnans egen roll i förtrycket och moderns
betydelse för spädbarnet. Yvonne Hirdman pekar på hur
märkligt frånvarande mannen är i
hennes resonemang.*

Vad ska Alva tänka? Att på dessa få sidor bestämma arten av hennes »feminism» och det utan att ha läst igenom allt material i alla dessa hundratals volymer som finns på arbetarrörelsens arkiv, hennes omsorgsfullt sparade material som för att, förmodar jag, gardera sig mot ytliga analyser och felaktiga slutsatser. Men som vetenskapskvinna borde hon förstå min urvalsmetod, tänker jag: huvudsakligen tryckt material från de tre tidsperioder då hon skrev större saker i ämnet. Frågorna borde hon också ha godkänt, de är ju de oundvikliga: Hur förklarade hon kvinnans ställning, i arbete, samhälle och familj? Hur såg hon på likhets- och särartsproblematiken? Hur såg hon på relationen mellan könen? Hur såg hennes lösningar ut?

Hon skulle ha blivit missnöjd med att jag inte bättre kunnat fånga dialektiken i hennes feminism och hennes »allmänna syn» på världen. Troligen skulle hon ha tyckt att hela grundanalysen var för ensidigt negativ. Däremot tror jag hon som socialpsykolog skulle ha haft förståelse för min undran över relationen mellan hennes officiella syn på könsproblematiken och hennes eget liv. Att denna undran däremot av lätt förståeliga skäl bara kan bli antydd, skulle möjligen ha roat henne.

30-tal

Låt mig börja med att berätta om en bild. Det är ett fotografi av en kvinna i halvfigur

med sina tvillingar vid bröstet. Deras kala huvudklot och hennes runda bröst lyser vita ur det mörka fotografiet. Hennes ansikte är inramat av det kortklippta, sidkam-made trettiotalshåret. Det är en tunn ram som låter ögonen komma fram, ögon som ser rakt in i kameran.

Bilden publicerades i de socialdemokratiska kvinnornas tidskrift *Morgonbris* juli-nummer 1933 med rubriken »Tidens madonna». Och man kan läsa vidare:

»En ung skånsk lantarbetarhustru har sänt Morgonbris ovanstående bild av sig själv. Hon har sänt bilden med anledning av den inom kvinnokretsar pågående diskussionen: Ja, här ser ni mina minsta, säger hon. Jag har ansvar för dem. /.../ Men jag har ingenting att ge dem utöver min modersmjölk och omvårdnad, som blir ytterst nödtorftig, då de större barnen och arbetet på gården kräver så mycket av min tid och mina krafter. Skall det aldrig lyckas oss kvinnor att vinna en sådan gemenskap i vårt moderskap att vi förmå förändra samhället dithän, att det skänker skydd och trygghet åt det uppväxande släktet.»

Bild och text illustrerar väl kvinnors ställning i trettiotalets värld. Det var kvinnorna som fick bli problemets ansikte: det problem som i grunden handlade om könets ojämlika förhållande med sin skarpa uppdelning av en mans- och en kvinnosida, vilket hade fått till resultat att samhället i sin nya, moderna form inte hade någon självklar plats för kvinnorna. Bilden och texten

antyder också ett tidstypiskt sätt att handskas med detta akuta problem: att fokusera på *kvinnornas* barn.

Andra sätt att möta problemet var att gå bakåt i tiden och försöka beröva kvinnor den formella rätten att delta i det politiska och offentliga livet, en rätt som de erhållit efter första världskriget på många håll i västvärlden. Ända sedan kvinnor i Sverige förvärvat rätten att inneha statliga ämbeten (med undantag för prästämbetet och domarämbetet) hade riksdagen nästan årligen fått motta motioner som ville upphäva den rätten. 1934 utgjorde kulmen på detta motstånd då hela 9 motioner lämnades in, motioner vilka alla på olika sätt ville reservera arbeten för männen.¹ Inom politiken länkades kvinnorna in i egna förbund, något som ofrånkomligt skapade politiska b-lag, vilka inte kunde hota den manliga politiska hegemonin. Denna åtskillnad uppmuntrade de kvinnor, som sökte utvidga det utrymme som tilldelades dem, hemmet, till att bli en visserligen åtskild men ändå socialt viktig plats. På deras program stod hemmets förnyelse, vilket framför allt skulle ske genom teknik och utbildning av kvinnor till ett slags professionella husmödrar.² Mot denna teknologisering av hemmet och dess värden kom i sin tur reaktioner från andra kvinnor, som värnade om det kvinnliga i närmast tyska vändningar.³ Men det fanns andra lösningar, andra sätt att se på problematiken. Morgonbris hade visat fotot och brevet från lantarbetarhustrun med sina tvillingar för »den unga socialpsykologen, professorkan Alva Myrdal» och hon hade kommenterat:

»Det är sant. Just nu skulle ett kvinnornas gemensamma kampprogram för 'barnpolitiken' läggas upp /.../ ense är vi då, att det skall vara radikalt i syftningen, visa ohämmad djärvhet i målsättningen, men samtidigt en rentav akademisk försiktighet och grundlighet vid detaljutförningen. Först ett sådant av kritisk diskussion genomkontrollerat program är värdigt att föras fram till aktion.»

Alva Myrdals kommentar var också tidstypisk. Det var vetenskapens, saklighetens, rationalismens svar. Med det var också ett

taktiskt svar mot tidens särartsmystik, mot huslighetens strategier. Och det var ett nytt svar inom det feministiska samtalet om vad som borde göras. Det nya var att ta barnafödandet, det biologiskt särskiljande och omvandla det till ett starkt vapen i den kvinnliga emancipationen.⁴

Bakgrund

Låt mig emellertid kort rekapitulera hennes bakgrund: hon var född 1902, gift med nationalekonomen Gunnar Myrdal och de fick tre barn mellan åren 1927 och 1936. Hon tog studenten som privatist 1922, fil.kand-examen 1924 i religionshistoria, litteraturhistoria och nordiska språk. Därefter hade hon börjat att intressera sig för den nya vetenskapen, psykologin, och bedrivit studier i både USA och i Genève med särskild inriktning på barn. Hon hade planer på att skriva en licentiatavhandling om Freuds drömlära och hann ganska långt.⁵

Men hennes psykologiska intresse var, kan man nog säga, snarare ett uttryck för hennes samhällsvetenskapliga och sociala intresse. Kunskap var för henne medel att göra, inte kontempera. För Alva likaväl som för Gunnar Myrdal var världen nämligen gör-bar. Den kunde ändras och formas och det var det vetenskapliga förnuftet och de vetenskapliga rönen som var redskap i deras sociala handling. Och världen borde ändras, eftersom den oplanerade oreda som människor levde i, skapade så mycket onödig olycka, både för den enskilda människan och för samhället.⁶ Att planera livet blev därmed en närmast revolutionär handling för Alva Myrdal som anslöt sig till socialdemokratin 1931.

Lösningen: barnen...

Denna vilja att delta i och förbättra världen, men också att finna en praktisk lösning på problem som direkt angick henne, gjorde att hennes första planritning gällde det moderna kvinnliga puzzle: att få bitarna hem-barn-arbete att gå ihop. Idén bakom hennes planritning var inte ny. Det var den gamla utopiska drömmen om det kol-

lektiva livet, där människor skulle arbeta och bo tillsammans; där kärleken skulle vara fri, barnen fostras gemensamt och den förkvävande familjen död och förintad. Men Alva Myrdals kollektivhus var ett kyskare hus, där kärleken reglerades i familjen, om än i kamratäktenskapets form. Hemarbetet skulle centraliseras, maten lagas i centralkök, tvätten tvättas i centraltvätterier och barnen tas om hand i storbarnkammare.

I de manliga utopierna – dessa drömmar av Fourier, Cabet, Owen m fl – blev barnens kollektivisering ett närmast omedvetet mål för att få tillgång till kvinnorna.⁷ I Alva Myrdals utopi stod barnen i centrum av andra anledningar. Minutiöst beskrev hon deras ans och psykiska skötsel. Läkare och psykologer skulle ha barnet under total kontroll – i pedagogiskt vällovligt syfte, nota bene. I de tidigaste manuskripten finns idén om institutionens totala ansvar, dvs att barnet också skulle sova borta.⁸ Det gällde i synnerhet de späda barnen:

»Spädbarnsvården är ju det arbetssammaste, opersonligaste och tekniskt mest fordrande, varför den saken väl lämpar sig att överlämnas till expertis, vilket ju även bevisas av att så ofta sker i de hem, där ekonomin tillåter.»⁹

Barnen stod i centrum, därför att rätt fosterade barn skulle i en sorts symbios med en teknisk och social utveckling skapa ett nytt samhälle.¹⁰ Men kollektivhusets uppgift var inte bara att forma dessa nya liv. Det var onekligen också, liksom hos de manliga utopisterna, ett medel för att frigöra kvinnorna, mindre till kärlek dock, som till arbete. Ty, som Alva Myrdal skriver i Fredrika Bremer-Förbundets tidskrift *Hertha* i januari 1933: »Kollektivhustanken är vidare en kvinnosakstanke. Det är inte värt att sticka under stol därmed.»

... arbetet

Där fanns inte en motsättning, ville hon säga, mellan att å ena sidan göra det som är bäst för barnen och å andra sidan göra det som är bäst för kvinnorna: göra dem fria att delta i det enda liv som är värt att levast,

det utanför hemmet. Detta sätt att argumentera: att använda ett medel som tycktes bestå i motsättning, ja, vara det fundamentala hindret för ett önskat mål, var det trolleritrick Myrdals ständigt genomförde. Det var nämligen avgörande att kvinnor frigjordes för lönearbete. Detta kvinnosakstema, som inte fanns uttalat i hennes tidigaste arbeten, utvecklades i hennes och Gunnar Myrdals bok *Kris i befolkningsfrågan* som gavs ut i november 1934. I den boken, men också i andra texter enbart av Alva Myrdal från 30-talet, fanns hennes historiesociologiska analyser av familjen och kvinnan.

Den såg ut så här: I det förindustriella samhället hade det rått ett tämligen harmoniskt tillstånd mellan könen, där kvinna och man inom familjen båda bidragit till försörjningen. Industrialiseringen slog sönder denna producerande och jämlika familj, kastade ut mannen ur hemmet, förvandlade honom till familjeförsörjare och gjorde hustrun beroende och därmed ofri. Detta var en central punkt som gjorde att Alva Myrdal kunde hävda att feminismen inte var någon aggressiv, utan en defensiv, självklar rörelse för att återta »naturliga» rättigheter. Hon skrev:

»Den revolution som inträffat i kvinnornas ställning har därför ej heller framkallats av kvinnorna. Det är en revolution som skapat sig själv. Kvinnorna göra endast en seg kamp för att åta sig återerövra en plats i samhället.»¹¹

För Alva – och Gunnar – Myrdal var sambandet mellan det samhälleligt s k produktiva arbetet och människovärdet direkt kopplat till varandra. Den avgörande orsaken till kvinnornas sociala position var således vikten och värdet av det bidrag deras arbete kunde ge. Vad som skett var att de förändrade produktionsförhållandena hade lämnat kvinnorna på en tom, öde plats – i den lilla familjen, där det produktiva arbetet tagits ifrån dem. Det arbete kvinnor utförde i hemmet sågs inte som ett riktigt arbete, dvs ett arbete som skapade socialt värde. De menade tvärtom att det var både asocialt, eftersom det inte fanns någon ekonomisk relation till hemarbetet och för-

Ur *Morgonbris*, 1933.

sörjningen, och individuellt förödande, eftersom det hämmade en mänsklig utveckling. Det beskrevs så temperamentsfullt som deras vetenskapliga språk tillät i *Kris i befolkningsfrågan*:

»I den industrialiserade familjen /har kvinnor/ vunnit i ledighet från produktivt arbete och detta synes ha till resultat att deras 'levnadsstandard' stegrats relativt kraftigare än männens och barnens. Vi tangerar här ett ömtåligt men betydelsefullt problem sammanhängande med hela familjestrukturens gestaltning i det mera fullständigt industrialiserade samhället, där den gifta kvinnan, berövad sina funktioner i produktionslivet, stänges in i sin miniatyrlägenhet och då ofta fetmar och blir slö och egoistisk.»¹²

Det var inte bara feta hemmafruar som drabbades av det Myrdalska fördömandet. Det gällde också andra grupper av individer som ansågs just *asociala*: de som av olika skäl saboterade samhället, dem samhället måste underhålla, utan att få något i gengäld.¹³

Lösningen för hemmafruarnas del var den klassiska marxistiska, nämligen å ena sidan att kvinnorna måste få komma ut och delta i det riktiga livet och å andra sidan att samhället ska sörja för barnens fostran och hemarbetet. Däremot var själva analysen endast delvis marxistisk. Framför allt saknades hos Myrdals det relativt hätska inslaget i den marxistiska analysen, att *familjens* ekonomiska funktion förvandlade kvinnor till mäns privategendom.¹⁴

Denna funktionalistiska, strukturella förklaring till kvinnornas annorlunda öde i det moderna samhället hade snarare fördelen att inte på något sätt blanda in män i orsakshärvan. Men den räckte inte när det gällde att förklara den hårda arbetsfördelningen mellan könen. Inte heller förklarade den hur det kunde komma sig att kvinnligt lönearbete alltid värderades lägre även om kvinnor gjorde samma sak som män.

...och feminism

När Ernst Wigforss 1935 bad Alva Myrdal att vara sekreterare i den utredning om gift kvinnas rätt till arbete, som tillsattes på grund av de många motionerna mot kvinnoarbete som lämnats in året innan, fick hon tillfälle att fördjupa analysen. Det var därför nu, 33 år gammal, som hon på allvar läste in sig på den relevanta litteraturen. Hon läste Engels och Bebel, Bachofen och Briffault, hon läste de senaste forskningsrönen beträffande familjen, liksom de om de fysiska och psykiska skillnaderna mellan könen.

Ty det var dessa skillnader som hon och andra kvinnor ständigt tvingades diskutera i samtalet om könen. En representativ röst var t ex herr Bergqvists i första kammaren som med anledning av folkskollärarinnornas krav på lika lön med sina manliga kolleger bland annat yttrade:

»Man säger nu 'lika arbete lika lön'. Frågan blir då, om kvinnan överhuvud taget i längden kan prestera samma arbete som en man. Det är ett uppslitande arbete att dag ut och dag in undervisa barn, att hålla uppsikt över dem och se till att disciplinen upprätthålls. Det är nervslitan-

de, men kvinnan har nu icke samma starka nerver som mannen. Det kan icke hjälpas, och det är icke något nedsättande för kvinnans del. Det är beroende på hennes byggnad. Hon har skapats svagare än mannen.»¹⁶

I detta skillnadernas krig utnyttjade Alva Myrdal vetenskapen, vilken enligt henne konstaterade att män och kvinnor varken fysiskt eller psykiskt skilde sig på sådant sätt, att det innebär någon total överlägsenhet för det ena eller andra könet. Hennes vetenskapliga samvete tillät henne dock inte att helt utesluta de vetenskapliga rön om olikheter, rön som var sanningar vid denna tid, men hon gjorde det i en fotnot i kvinnoarbetsutredningen. Det var en hel del som skilde, visade det sig, både vad gällde fysiska och psykiska egenskaper: män hade större muskelstyrka men kvinnor större uthållighet, kvinnor hade bättre färgsinne men män bättre ögonmått, män var mer tekniskt begåvade men flickor hade bättre minne och språkbehandling etc.¹⁷

Med den inställning till vetenskap som Alva Myrdal hade, vari fanns ett mått positivistisk oskuld, var det inte förvånande att hon inte polemiserade emot dessa vetenskapliga rön. I stället balanserade hon, i ett försök att skipa rättvisa, könsens företrädan mot varandra. Dessutom betonade hon, att dessa skillnader till trots, var skillnaderna mellan individer inom ett och samma kön större än genomsnittsskillnaderna mellan könen. I stället borde man med utbildning försöka ytterligare förminska dem, t ex genom att införa teknisk och huslig allmänbildning för både pojkar och flickor.¹⁸ Hennes likhetsfeministiska inriktning var markant och fanns som en förutsättning för hennes läsning av dessa resultat, som annars likaväl kunnat stödja en särartsinställning. I ett föredrag för socialdemokratiska ungdomsförbundare i januari 1935, hade hon citerat den berömda feministiska slogan att »själarna hava intet kön» och tillagt »hur överlägset är icke detta hundraåriga yttrande».¹⁹

Kvinnors särställning på arbetsmarknaden byggde därför inte på kvinnors olikhet. Men vad då? Hon angav i kvinnoar-

betsutredningen en rad orsaker: det var kvinnors mindre konkurrensvilja, orsakad av familjeanknytning; det var kvinnors, som det hette, bristande rättskapacitet; det var kvinnors svaga deltagande i fackliga organisationer; det var kvinnors lokala bundenhet.

Genom att bara fokusera på kvinnor och se dem isolerade utan förbindelse med det andra könet och med ett till synes sakligt språkbruk, blev det – förmodligen omedvetet – nästan kvinnornas eget fel att de inte var lika starka på arbetsmarknaden som män.²⁰ Genom att se kvinnor utifrån samhällets, förvärvsarbetets och därmed indirekt mannens perspektiv, blev också barnafödandet ett socialt handikapp som gjorde att kvinnor alltid skulle släpa på en »viss fysisk svaghet» i jämförelse med män. Argumenteringen blev defensiv:

»Samhället och dess arbetsmarknad måste räkna med kvinnornas moderskap såsom en realitet och rentav såsom en önskvärd realitet.»²¹

Men analysen innebar samtidigt att man kunde se framtiden an med tillförsikt, förutsatt att man fick rätta till vissa skevheter. Då kunde »vissa ännu bestående oregelbundenheter» i fråga om arbetsvillkor upphävas, »konstlade skrankor på arbetsområdet» falla och »skillnader i arbetslöner utjämnas».²²

För kvinnan eller samhället?

Hur kunde det då komma sig att Alva Myrdal med denna liberala jämlikhetsideologi, där mannen var den tysta och självklara normen, kunde använda det *sociala* handikapp hon ansåg barnafödandet vara, som ett feministiskt vapen i ett kvinnornas kampprogram?

Lösningen finns i det inledande citatet, där hon använder sig av barnet i ett slags utpressningssyfte. Det hade hon i och för sig redan gjort i sin propaganda för kollektivhuset. Poängen hon förde fram var ju att en kollektiv och kvalitativ barnavård var oundgängligen nödvändig för samhället, eftersom dess ekonomiska och tekniska ut-

veckling krävde människor som fostrats rätt. Att en biprodukt blev kvinnors frigörelse till förvärvsarbete var inte huvudargumentet. Men kollektiva utopier stötte på starka känslor. Kosackvalet 1928 hade, med en rad affischer föreställande ett förslavat folk, visat vad högern ansåg om ett kollektivt vardagsliv. Hos arbetarrörelsen fanns också en djup olust. Kollektivhus väckte associationer om anstalter och fängelser, förmynderi, välgörenhet och fattigvård. För män inom svensk arbetarrörelse var en hemmafru en social rättighet.²³

Alva Myrdal återkom med starkare argument, kan man säga. De kan beskrivas som en enkel utbyteteori. Om man förvandlade barn till bristvara blev de följaktligen åtråvärda, och dess producenter försattes i ett bra förhandlingsläge. En sådan utbyteteori kan man förvisso plocka fram ur *Kris i befolkningsfrågan*, där Alva och Gunnar Myrdal målade ut en skräckfylld svensk framtid om inte folk födde fler barn. Att denna utbyteteoretiska metod finns där är utom allt tvivel. Frågan är vilka grundmotiv de hade. Använde de själva avfolkningsshotet som medel? Och i så fall, till vad? Vi vet att t ex dåvarande socialministern, Gustav Möller, inte var så befolkningspolitiskt bekymrad, men väl såg möjligheten att tvinga höger, bondeförbund och liberaler att delta i ett frikostigt socialpolitiskt program.²⁴ Man kan mycket väl föreställa sig att det också gällde Myrdals och att Alva Myrdals »kvinnliga kampprogram», insatt i Gunnar Myrdals stora socialpolitiska reformprogram, var målet och befolkningsshotet medlet. Ty om det befolkningspolitiska dramat iscensattes för att möjliggöra dessa storslagna idéer, måste man nog säga att det var en nätt ekvation.²⁵

Problemet är att vi kan vända på resonemanget och säga att de möjligen tvärtom utnyttjade kvinnorna och deras svåra läge, så väl illustrerat av den unga lantarbetarhustrun, för sina socialrevolutionära idéer om samhällets omvandling. Oftast gagnade en sådan taktik kvinnors intressen. För en sådan hypotes talar – möjligen – deras ställning i abortfrågan. Där kan man se en

direkt konflikt mellan det individuella kvinnliga intresset och en taktisk användning av den kvinnliga situationen för att pressa fram sociala reformer. I *Kris i befolkningsfrågan* hade Myrdals vänt sig mot att kvinnor skulle tvingas till aborter på grund av den sociala vanäran och av ekonomisk nöd.²⁶ Inom befolkningskommissionen gick man också emot abortutredningens liberalare krav. Som representant för Yrkeskvinnors Klubb följde även Alva Myrdal den linjen.

Det finns en möjlighet till och det är att söka sära på den intellektuella symbios, som Alva och Gunnar Myrdal så ofta utgjorde, och då se att för Gunnar Myrdal var befolkningsshotet reellt och det feministiska anslaget ett av många medel, medan det för Alva Myrdal var tvärtom: kvinnosaken var målet och befolkningsshotet medlet. I tidskriften *Hertha* gav Gunnar Myrdal i artikeln »Befolkningsfrågan och Kvinnofrågan» ett nästan direkt belägg för denna tolkning. Han skrev att befolkningsfrågan givit nytt allvar åt hela samhällsdiskussionen:

»Kvinnoproblemen ha därvid kommit under ett sannare och större, ett *socialt* perspektiv. Det kan behövas.»²⁸

Säkert hade de sina olika tyngdpunkter, poängen är att dessa tyngdpunkter inte stred mot varandra. Vi kan se det som ett givande och tagande, där de befruktade varandras idéer och kom med ömsesidiga gåvor till den gemensamma utopin.

Eller är det den glatta bilden som lurar genom sin intellektuella harmoni? Den utpressningstaktik som man kan konstruera fram ut kollektivhusidéerna och ur *Kris i befolkningsfrågan* har en oskuldsfull bas. Den förutsätter just den strukturfunktionalistiska analys av kvinnofrågan, denna också för begåvade män så smakliga feminism, som inte kompliceras av »konspiratoriska» dvs intentionella faktorer. Men ju mer Alva Myrdal ägnade sig åt kvinnofrågan, desto mer komplicerades hennes feminism. Hon avvek inte från grundanalysen, som jag beskrivit ovan, men i artiklar i kvinnopressen tog hon ställning för de re-

na kvinnokraven på ett sätt som egentligen krävde en helt annan »bottenanalys» än den som hon – och maken – stod för. Hon uppmärksammade, som alla som ägnar problematiken någon tanke, genusskapan-dets process, dvs att barn formas och skapas till pojkheter och flickighet. Där kunde hennes språk hårdna. I ett par tidningsartiklar beskrev hon hur flickor deformeras av den mindervärdighetskänsla som det vanliga talesättet »det är ju bara en flicka» måste föda. Hon skrev om den »pressning» kvinnliga psyken utsätts för, om »den konstmässiga procedur varigenom det 'äktliga' kvinnliga' trollas fram». ²⁹ Det var fräna, feministiska ord, men trots insikten lät hon den inte ingå i förening med analysen av kvinnors ställning på arbetsmarknaden, mer än att hon – liksom så många andra både tidigare och senare – stoppade in denna »psykologiska» press under ordet »tradition». ³⁰

I *Morgonbris* skrev hon i mars 1936 en artikel kallad »Den tomma sidan i befolkningspolitiken», som belägger tolkningen av hennes feministiska betoning av befolkningsfrågan: hon menade där att om inte kvinnornas krav på födelsekontroll och en revision av abortlagen genomfördes, skulle hela programmet misslyckas.

»Kvinnorna i Sverige kommer aldrig att tro på några positiva hjälpåtgärder, om de skall behöva köpas med tystnad över det område, där så många missförhållanden råder.»

Här vidgades området från arbetsmarknaden och familjen till att omfatta politiken. Med illa undertryckt vrede påpekade hon att de som hade att besluta i dessa ting var män, »naturligtvis». Vreden fick kanhända näring av att hon också »naturligtvis» valts bort när den stora befolkningskommissionen tillsattes på våren 1935, medan maken däremot blev den i befolkningskommissionen mest energiska och drivande kraften. I ett brev från USA till väninnan Disa Västberg i januari 1940 berör hon detta förhållande med ack så lätt hand:

»Det är ganska komiskt att man i Sverige ska vara så oförstående för att i Amerika även kvinnor är tänkbara. Där kommer naturligtvis en av

våra små kvinnosakstaggar fram igen, det är ju lite konstigt att vara ombedd av folk här men bortglömd av dem där hemma, när man så ivrigt velat få göra något. Men tro för allt i världen inte att jag kommer ihåg det mer än en mycket liten stund. Det var bara ett litet småleende från kulisserna.» ³¹

40-talet

I en tillbakablick på befolkningsfrågans politiska utveckling beskriver Alva Myrdal med stolthet, hur hon och Gunnar Myrdal lyckades vända opinionen i kvinnofrågan, från att ha gällt att förhindra gifta kvinnor att lönearbeta till att bistå förvärvsarbete för kvinnor att kunna gifta sig och skaffa barn. ³²

Det var riktigt. De vann en stor opinionsseger. Många sexualpolitiskt radikala reformer kunde genomföras – t ex upphävandet av preventivmedelslagen som förbjöd försäljning och reklam för preventivmedel. Men det måste tilläggas att denna opinionsförskjutning knappast var två människors verk. Studerar man t ex *Morgonbris* under mellankrigsperioden är det tydligt att sedan sent 20-tal fanns alla de sexualpolitiska idéerna diskuterade. Vad Myrdals försedde dem med var emellertid vetenskaplig legitimitet i ett nationalekonomiskt socialt ramverk.

Men de hade stött på krafter, inom och utom befolkningskommissionen, krafter som de övermodigt underskattat. Det var å ena sidan den djupa patriarkala föreställningsvärlden, i befolkningskommissionen starkt företrädd av Magnusson i Skövde, ³³ vilket innebar att den balansgång mellan paradoxer – som var den Myrdalska specialiteten – ofta misslyckades. Befolkningspolitiken blev i mycket ett stöd till hemmen, med hustrun välbevarad därinne. Å andra sidan frestade det förhandlingsstrategiska läget kvinnor i olika kvinnoförbund att söka förmärkvärdiga sin sfär, en taktik som passade väl in med den patriarkala strukturen. Myrdals kom därför att helt emot sina intentioner bidra till en reformering av »övergångsfamiljen», ³⁴ så att den revitaliserades på ett sätt de inte tänkt sig.

Kompromisser gynnades också av det s k reformstoppet som kom 1938 och som gjorde att Gunnar Myrdal lämnade sin plats i befolkningskommissionen, tog familjen och for till USA.³⁵

Det sociala problemet

De återvände i början av 1940, drivna av verksamhetslust och övertygade om att de behövdes i hemlandet. I Sverige härskade en nervös pessimism, en känsla av överklig isolering. Också Alva Myrdals ton mörknade, kanske särskilt vad gällde »kvinnofrågan». Det var nu hon formulerade de rader som jag ofta citerat:

»Hela kvinnokönet har blivit ett enda socialt problem. Antingen en kvinna är ung eller gammal, antingen hon är gift eller inte, antingen en hustru arbetar eller inte – så är och förblir hon ett problem för sig själv och för omgivningen.»³⁶

Orden återfinns i kapitel 22, »Det ena könet ett socialt problem» i boken *Folk och familj*. De sista sidorna i denna bok är en märklig text, märklig för att vara skriven av Alva Myrdal. Det är de många frågornas text, frågor som blottar ett djupt engagemang. Man nästan hör hennes upprörda andhämtning: På vad vis bestäms kvinnornas liv av deras funktion som barnaföderskor? I hur pass hög grad bör unga kvinnors liv och arbete styras av hänsyn till möjligheten av framtida giftermål och moderskap? Hur ska relationerna inom triangeln arbete-försörjning-äktenskap organiseras för att undvika en alltför kostsam ekonomisk och personlig misshushållning? Vilket ska vara det rätta förhållandet mellan yrke och äktenskap? Hur ska arbetet i hemmet läggas och hur ska det skötas ekonomiskt för att passa in i ramen för det moderna ekonomiska livet? Hur ska äktenskapskontrakten kunna förenas med ett avtal rörande hemarbetet? Är det över huvud taget rimligt att barnavård och barnuppfostran blir en alltmer isolerad specialuppgift, efter att på »den gamla goda tiden» ha tillhört familjen, dvs mannen och hustrun i gemenskap? Hur ska utbildningen läggas för att kunna bli gynnsam för

den gifta kvinnan i hemmet och ändå inte bli ett handikapp för alla yrkesarbetande kvinnor över huvud taget? Hur länge kommer kvinnorna att finna sig i att så mycket av deras liv under ungdomen inriktas på att »fånga» en man och »bli» gift? Kan livet för dem ordnas så att de får en självständigare ställning? Kan äktenskapet och hushållsarbetet formas så att det kräver verkliga dagsverken av dem – inte bara under vissa ansträngda perioder utan allmänt? Hur klarar kvinnorna frånvaron av en fast arbetsrutin för de dagliga sysslorna som finns på andra områden av livet, där vanligen även arbetsledning och kamratsamvaro i arbetsmiljön tillhandahålls? Hur står de ut med den splittrade tid som hushållsarbete leder till? Hur klarar de att få det tyngsta och ofriaste arbetet i unga år och sedan bli onödiga och arbetslösa i medelåldern? Hur ska de då kunna få mening med sina liv? Hur ska de undgå att åldras för tidigt när de inte har något att göra i 40-50-årsåldern? Hur kan de hoppas att uppnå säkerhet och likställdhet, om det bara är mannen som en införlivas med det ekonomiska sammanhanget? Kommer känslan – skrev hon således 20 år före Betty Friedan – av isolering, av beroende och av olikhet i förhållande till de förvärvsarbetandes självständiga ställning att bli en grogrund för hemligt missnöje? Och hon slutade:

»Dessa problem kan förefalla överdrivna, men de värker redan i det undermedvetna hos hustrurna och hos alla kvinnor /.../ Här har man att göra med en komplicerad vävnad av grubbel över gåtor, som aldrig lösts och sällan öppet uttalas.»³⁷

Visst var det en frustrerad planhushållares förtvivlan över mängden problem som kvinnoliv skapade i ett modernt samhälle, därom vittnar ord som »bör», »ska», »organiseras», »rätta förhållandet», »läggas», »ordnas» och »formas». Det var inte heller hennes »egna» frågor, snarare var de uttryck för hennes alienering inför sitt eget kön, en uppriktigt förundran över hur vanliga kvinnor står ut. Men det var också vrede frågor. Det är en vrede alla känner igen

som ägnar sig åt att förstå och förändra kvinnors situation. Hon var också under denna tid mycket aktiv kvinnoaktiv kvinna både i Sverige och internationellt, kanske delvis för att hon var förvisad från politiken (i varje fall mer än hon själv önskade) ty, som hon skrev, två myrdals var mer än den politiska marknaden tålde.³⁸

Trots frågornas hopplösa mångfald arbetade hon utifrån sin lösning, att på sikt befria kvinnorna ur hemmen. Barnet som medel var borta. I stället gällde det den nya förhandlingspositionen: arbetsmarknadens behov av kvinnlig arbetskraft. Hon insåg väl att detta *männens* krig var, som hon skrev, »an extraordinary challenge to women, with great risks but also with some great chances».³⁹ Både internationellt och i Sverige arbetade hon därför aktivt på att minimera riskerna och bevara och befästa de goda möjligheterna. Ett medel blev återigen den vetenskapliga kunskapen. Hon utarbetade, förmodligen själv, en enkät för att få reda på varför vissa kvinnor trots allt gjort karriär och varit framgångsrika. Hon svarade också själv – kanske för att testa den, kanske för att aktivt delta. I vart fall får vi här kunskap om dels hur hon såg på sin position, dels på sig själv i förhållande till andra framgångsrika kvinnor. När det gällde sin egen framgång, numrerade hon de alternativ som gavs, i följande ordning:

- 1) åtagande av särskilt stor arbetsbörda
- 2) god press
- 3) förmåga att tala offentligt
- 4) frihet från husliga plikter
- 5) aktivt deltagande i partiangelägenheter
- 6) familjeanseende
- 7) inflytelserika vänner
- 8) stort behov av reformer
- 9) brist på kvalificerade manliga motståndare
- 10) förbindelser inom kyrkomedlemskap (sic)

Hon ansåg sig i förhållande till andra kvinnor inom det offentliga livet vara radikalarer, politiskt säkrare, mindre avundsjuk etc. Ett exempel är hennes svar på fråga 32 som löd: »Hur många åsikter har Ni, som

Ni anser vara absolut riktiga i fråga om målet för god politisk ledning?» Svar: »Många.» »Hur många åsikter ha de flesta kvinnor?» Svar: »Få.»

Hon var i hög grad inblandad i arbetet med att planera kvinnoarbetet i Sverige under efterkrigstiden där hennes analys av kvinnornas framtida situation präglades av Gunnar Myrdals ekonomiska framtidsprognos.⁴¹ Han föreställde sig, som bekant, att Sverige skulle hamna i en djup depression efter kriget. Det var förmodligen denna dystra prognos som gjorde att Svenska Kvinnoföreningars Samarbetskommitté, i vilken Alva Myrdal var djupt involverad, sände en lång PM till Kommissionen för Ekonomisk Krigsplanering. Med hjälp av samma argumentationsteknik som tidigare, fastställde Alva Myrdal att det var samhället, näringslivet, den ekonomiska utvecklingen som behövde kvinnorna, varför man energiskt borde arbeta på att behålla dem på arbetsmarknaden och förhindra att kvinnor hänvisades till enbart husliga arbetsuppgifter.⁴²

50-tal

Redan under sent 40-tal hade Alva Myrdal planerat den bok som på svenska kom ut först 1957, *Kvinnans dubbla roller*, tillsammans med Viola Klein. Kontakten med Viola Klein togs tidigt 50-tal. Samarbetet var tätt och Alva Myrdal den självklara auktoriteten.⁴³ Här borde svaren på frågorna från 40-talet finnas. Här borde hennes sammansmälta uppfattning av könsproblematiken, nu vid 50 års ålder, finnas.

Förvisso är grubblat borta och med det den ovana pessimismen. Hennes egen position är samtidigt lysande; alltifrån fredsslutet hade de internationella engagemangen avlöst varandra och hon var under arbetet med boken chef för UNESCO:s socialvetenskapliga avdelning i Paris.⁴⁴

Svaren kommer också. Hon återvänder till sin 30-tals-optimism och drar upp en ny planritning. Den bygger mycket på grundanalysen av kvinnans sociala ställning från trettioalet. Den fanns också skisserad i

kvinnoarbeitsutredningen från 1938. Men nu fylls konturerna i och antydningarna tas bort.

Planritningen byggde på att kvinnor har två liv och två roller: hemma/mamma, ute/människa. Det framställdes som en fördel: »det bästa i båda världar är inom räckhåll för dem, om de endast vill bemöda sig».⁴⁵ Det innebar i klartext att kvinnor skulle planera sina liv med siktet inställt på ett förvärvsarbete före och efter den aktiva småbarnsperioden. Inte emellan. Och det var den stora skillnaden mellan hennes trettiotal och femtiotal. Vetenskapen hade nu visat att barnen behövde sina mödrar under de första åren:

»Det är uppenbart, att mödrar inte kan arbeta borta om de skall följa dessa nya, krävande principer för moderskapet. Detta måste accepteras som en följd av att man numera vet: att kärlek och trygghet är väsentliga för utvecklingen av en harmonisk personlighet.»⁴⁶

Kanske på trots, kanske som brasklapp, förde de in Margaret Meads skeptiska analys att det snarare handlade om en ny, subtil form av antifeminism, vari männen, under masken att predika moderskapets betydelse, binder kvinnorna hårdare vid barnen än man ansett nödvändigt.⁴⁷ Denna subversiva text fick stå där, trots att de själva drog slutsatsen att kvinnor borde vara hemmamödrar under barnens småbarnsperiod.

Men de borde också utbilda sig och hålla sina kunskaper levande för att därefter kunna komma ut i livet. Den smidigaste lösningen måste för många kvinnor vara deltidsarbetet. Redan i kvinnoarbeitsutredningen hade deltidslösningen framstått som den enda rimliga för *kvinnor*, men man hade varit tveksam att rekommendera denna metod eftersom den tycktes stå i motsättning till arbetsmarknadens krav.⁴⁸ Trots ett expanderande deltidsarbete var femtiotalet hemmafruarnas epok, ideologiskt om än inte statistiskt.⁴⁹ Det var en utveckling som gick stick i stäv mot Alva Myrdals förhoppning och prognos. Anledningen till att det inte blev som det borde, måste därför delvis lastas på kvinnorna.

När de i sin analys av kvinnornas historiska utveckling, en variant på trettiotalstemat, närmade sig könskonflikten, här formulerad så att kvinnorna kommit på efterkälken, skrev de passivform på alla maktverben:

»Rätten till utbildning /.../ tillerkändes kvinnorna något senare än männen. Men också här bör de snarare betraktas som senkomna i utvecklingen, än som en underkuvad hälft av mänskligheten.»⁵⁰

»Kvinnorna släpade ett steg efter männen» och det var tydligt att *här* fick »personligheten» spela roll i historieutvecklingen. Genom att hålla sig hemma, genom att upphöja husligheten till kall, undandrog sig kvinnorna sin mänskliga och sociala plikt att bidra till samhällets gemensamma bästa, alltmedan männen slet sig fram till hjärtinfarkterna.⁵¹

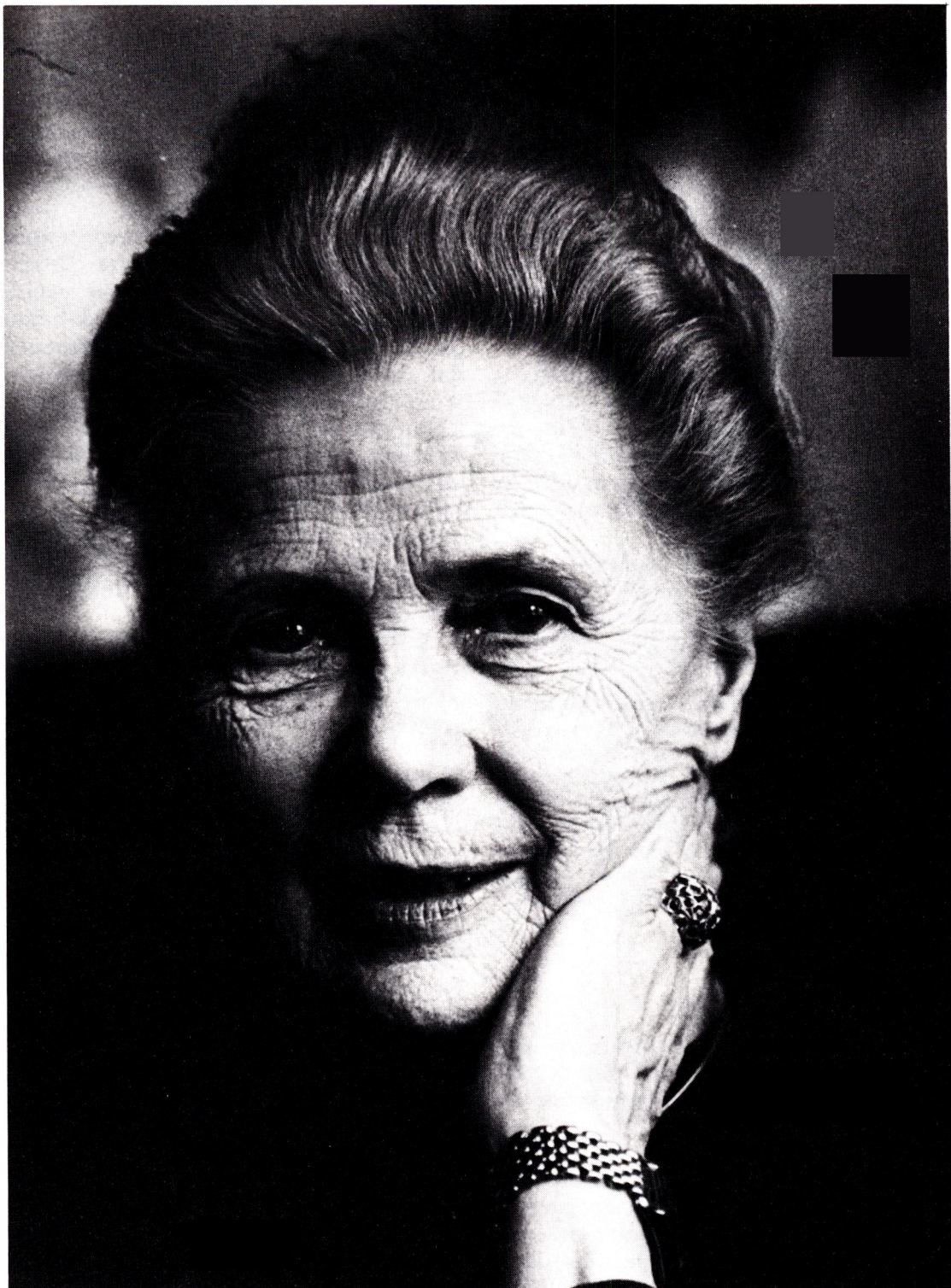
Den frånvarande mannen

Trots insikten att »många kvinnor har känslan av att de som kvinnor utvalts av ödet för att kämpa med en nästan olöslig konflikt mellan stridande läger» blev denna »känsla» i deras skrivning, kvinnornas eget *psykologiska* problem. Dubbelarbetets korstryck var på samma vis ett kvinnoeget problem:

»Om kvinnor med ett arbete och en familj känner sig slitna emellan dem, såsom de ofta gör, består deras dilemma inte av motstridiga rättigheter – deras egna rättigheter som vuxna kontra barnens – utan fastmer av motstridiga lojalitetsband. De har frivilligt åtagit sig dubbelt ansvar som mödrar och förvärvsarbetande; deras problem består nu i att harmoniskt förena dessa plikter.»⁵²

Dock borde och skulle samhället hjälpa dem i denna lösning, med kollektiv service i olika former, så att de arbetande mödrarnas dilemma kunde minska till ett uthärdligt minimum. Myrdal/Klein tog, som framkommit, direkt avstånd från feministiska analyser, dvs att mannen hade någon del i kvinnors underordnade ställning. Det föreföll inte finnas män bakom de passiva verbformerna. Lämnade man den besvär-

Alva Myrdal. Foto: Pressens Bild AB.

liga historien och i stället såg på nutiden, var ju jämlikheten »nästan» nådd och det var kvinnor som skulle suddas bort ordet nästan.

»När likställighet mellan könen numera så gott som förverkligats, är det endast rättvist att erkänna att nackdelarna inte uteslutande tillkommer den ena parten, och att kräva tillämpandet av samma mått på de båda könen. De som kräver lika lön bör därför vara de sista som vädjar om medlidande med de stackars kvinnor som 'måste arbeta' för sitt levebröd. Egalité oblige. Jämlikhet förpliktar.»⁵³

På samma sätt som i trettiotalanalyserna fanns här en omedveten strävan att lägga både analysen och vardagen så tillrätta för mannen, att han inte skulle skratta ut dem eller ha något emot att åter gå in i den familj han så framgångsrikt lämnat föregående sekel.

Men vissa små »kvinnosakstagar» kom fram även här. Det var inte stort upplagt, men där kom vissa krav på mannen att bistå familjen så att puzzlet gick ihop. Exemplet hämtades från den egna konflikten:

»Eller ett annat fall: medan det nu är vanligt att en kvinna lämnar sitt arbete om makens anställning kräver att bostaden förflyttas, så kan det uppstå situationer där det är lämpligare att mannen byter arbete så att hustrun kan behålla sitt. För närvarande råder starka känslor fördomar mot ett sådant 'rollbyte', och detta kan endast successivt övervinnas genom att man går utvecklingen i förväg med goda exempel, när tillfälle därtill uppstår.»⁵⁴

Konflikten

Visst var Alva Myrdals feminism konfliktundvikande och överlät förtrycket åt ekonomiska krafter, vilket innebar att hon avvisade en manlig, aktiv roll i dramat. Det var en feminism sprungen ur en intellektuell vetenskaplig analys av samhället, där *familjen* framstod som det sociala problemet. Och i familjen var det *kvinnorna* som var de synliga bärarna av det otidsenliga tillståndet som familjen hamnat i. Boten var social planering. Här ingick hennes feminism i förening med en alltmer socialistisk planhushållningsteori, där den marxistiska

analysen kom till användning. Den innebar, grovt uttryckt, att kvinnor måste ut. Eftersom hon avvisade ett manligt, aktivt motstånd, innebar det i sin tur att det var på kvinnorna själva som denna process i huvudsak vilade. Och här ändrades automatiskt hennes historiesyn, från ett strukturellt till ett intentionellt plan. Kanske är det utifrån den, man ska förstå hennes ibland anklagande inställning mot kvinnor, vilken blev särskilt tydlig i *Kvinnans dubbla roller*. Gentemot kvinnor, det egna könet, försvann högaktningen; däremot fanns – trots allt – inlevelsen. Kunde hon, borde andra kunna. Hennes återkommande analys, där »offret» så att säga blev den skyldiga, måste vidare sättas i förhållande till hennes djupa arbetsmoral. Den i sin tur vilade på en av hennes allmänna, grundläggande värdenormer: föreställningen om nyttighet, om en människas värde som avhängig hennes insats i det samhälleliga arbetet.⁵⁵

Redan under 30-talet hade hon med statistikens hjälp kunnat avfärda en del av de kvinnliga påståendena om utarbetade mödrar genom att visa att de flesta gifta kvinnor blott hade ett barn under 16 år hemma, eller inga alls. Vad gjorde de egentligen? undrade hon i 40-talsmaterialet, med en viss ömsinhet inför ett sådant förskräckligt öde. I *Kvinnans dubbla roller* finns mest anklagelsen kvar. De statliga reformerna som underlättat husmoderns arbete, de lättskötta, rationellt planerade hemmen, barnbespisningens införande i skolorna m m, tycktes få den perversa effekten att kvinnor, utan att spjärna emot, alltmer avskärmades från det sociala livet till ett slags lättingsliv, medan männen slet ute på marknaden. Här fanns en vägran att acceptera att detta tillstånd skulle vara ett rimligt tillstånd. Jag tror också att hennes stränga dom kom ur hennes starka likhetsfeministiska övertygelse, som 50-talet med sin psykologiska moderskult till trots inte lyckades ändra. Hon problematiserade aldrig annorlundaheten, lika lite som hon egentligen problematiserade könsförtrycket. Det var i jakten på lösningar på ett problem som hon med mycket stor skärpa

såg och formulerade, som hon kom in på förklaringarnas område.

Som många begåvade kvinnor ur medel- eller överklass hade hon haft stora förutsättningar att slippa undan hela könsproblematiken, genom att accepteras i den manliga världen. Men i och med att hennes – och Gunnar Myrdals – sociala arbete och analys inriktats på familjen/kvinnorna, riktades hennes energi mot området. Dessutom hade hon till skillnad från en Hanna Arendt eller en Simone de Beauvoir, egna barn. Det innebar en förstärkning av hela problematiken, men också en klivenhet, eftersom den »rationella» feminism som var en produkt av hennes intellektuella analys, fick konkurrens av en mycket djupare förståelse av kvinnoförtrycket. Det var en snarast ordlös insikt om att relationerna mellan könen, på den personliga och den samhälleliga nivån, faktiskt berodde på det ena könets »självklara» dominans. Uttryckt med hennes språk kunde man tala om en »emotionell» feminism. Denna konflikt måste ytterligare ha komplicerats av att hon var gift med en man som var en av få män, som intellektuellt både accepterade och ställde upp på den »rationella» feminismen, samtidigt som han så kraftfullt personifierade det jag kallar genussystemets andra logik – den manliga normens primat. Därigenom kunde den »emotionella» feminismen – dvs den djupare förståelsen av könsförtrycket – aldrig få »tillstånd» att befrukta den »rationella» feminismen. Det är därför, menar jag, som man får läsa hennes texter så att man ser den »rationella» feminismen som väven, medan den »emotionella» feminismen blir de överraskande, inte »nödvändiga», men lysande påbroderade blommorna.

NOTER

- 1 Se härom historiken i SOU 1938:47 s 7 ff.
- 2 Jan Erik Hagberg, *Tekniken i kvinnornas händer. Hushållsarbete och hushållsteknik under tjug- och trettiotalen*. Vimmerby 1986. Se också Yvonne Hirdman, »Den socialistiska hemmafrun. Den socialdemokratiska kvinnörelsen och hemarbetet 1890-1939» i ant. *Vi kan, vi behövs! Kvinnorna går samman i egna föreningar*, red. Brita Åkerman m fl, Göteborg 1983.
- 3 Se t ex Sigrid Gillner, socialdemokratisk riksdagskvinna, som under 30-talet blev alltmer dragen till en naturgiven, uppoffrande särartsideologi. Se t ex hennes broschyr *Kvinnorna vantrivas* från 1935.
- 4 Jag vill dock påpeka att en sådan vinkling fanns väl förberedd hos de socialdemokratiska kvinnorna, vilket framgår av deras tidskrift *Morgonbris* under tidigt 1930-tal. Nytt var det fräna och vetenskapliga språkbruket.
- 5 Svenskt biografiskt lexikon, nr 127 Myrdal-Mörner, s 161-178, Alva Myrdals biografi skriven av Per Thullberg. Se också Allan Carlsson *The Roles of Alva and Gunnar Myrdal in the Development of a Social Democratic Response to Europe's »Population Crisis»*, stencil, Arb.rör. Arkiv.
- 6 Om Gunnar och Alva Myrdals vetenskapliga och politiska åskådning, se Carlsson, aa, passim, vari man får en grundlig genomgång av deras vetenskapliga och politiska utveckling, studier, skrifter under mellankrigstiden. För den socialpolitiska tanken, se Gunnar Myrdal, »Socialpolitikens dilemma», *Spectrum* 1932, samt »Kosta sociala reformer pengar?» i *Arkitektur och samhälle* 1932. För den vetenskapliga inställningen, Gunnar Myrdal, *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen*, Uddevalla 1970.
- 7 Standardverket är här: Manuel F.E. & Manuel F.P., *Utopian Thought in the Western World* Camb. Mass. 1979.
- 8 Detta var en tidig idé hos Alva Myrdal, se brev till Bertil Hammar 15 sept 1929, där hon funderar över att skriva en avhandling om skolans mer totala ansvar över barnen än familjens. Alva Myrdals Arkiv, Arbetarrörelsens Arkiv, Manuskript, Volym 1 (i fortsättningen: AM manus vol. 1 etc).
- 9 AM manus vol. 6. Manuskript från 1932 om *Barnen i kollektivhuset*.
- 10 Ibid. Se också *Tiden* 1932, artikel »Kollektiv bostadsform» av Alva Myrdal.

- 11 *Kvinnan, familjen och samhället*, Stockholm 1938.
- 12 Gunnar och Alva Myrdal, *Kris i befolkningsfrågan*, Stockholm 1934, s 163 f.
- 13 Jag tänker då särskilt på deras hårda inställning i steriliseringsfrågan, där de förordade en strängare lagstiftning. Se här Ann Katrin Hatje, *Befolkningsfrågan och välfärden. Debatten om familjepolitik och nativitetsökning under 1930- och 40-talen*. Stockholm 1974, s 178 ff.
- 14 Om den marxistiska »lösningen», se Christina Carlsson *Kvinnosyn och kvinnopolitik. En studie av svensk socialdemokrati 1880-1920*, Lund 1986 s 55; Drude Dahlerup, *Socialisme og kvindefrigørelse i det 19. århundrede*. Århus 1973; Yvonne Hirdman, »Kvinnans slutliga befrielse – men till vad? Om förtryck och frigørelse i Engels teorier» ur ant. *Kön, Makt, Medborgarskap*, red. Maud Eduards, Stockholm 1983.
- 15 AM manus vol. 7, 1935, litteraturlista. Kanske kan man säga att det var nu som hon på allvar blev »kvinnosakskvinna». Så tycks i varje fall hennes väninna, Eve Schlesinger, uppfatta hennes utveckling. I ett brev från den 19 oktober 1936 skriver hon till Alva Myrdal bl a: »So you see I was very glad to learn, that you are »in» the movement as well, and that you don't feel any more gentle than I do.» AM, Brevsaml. 7, 1930-1950. Praktiken: vice ordförande i Yrkeskvinnors klubb 1932-35, ordförande i Yrkeskvinnors riksförbund 1936-38 och 1940-42.
- 16 SOU 1938:47 s 41.
- 17 Ibid s 45 f. Det var en del märkliga skillnader som redovisades, t ex att män hade större förmåga vad gäller såväl hastighet som precision vid en rörelse, om uppmärksamheten tillåtes vara fixerad, kvinnor större förmåga i samma hänseende, om det gäller att skifta uppmärksamheten och anpassa rörelsen. Litteraturen som dessa studier byggde på, var t ex B. Wellman, *Sex differences i Handbook (obs) of Child Psychology*, från 1933, och O. Lipman, *Psychische Geschlechtsunterschiede* från 1917.
- 18 SOU 1938:47 s 203 ff.
- 19 AM manus vol. 7 1935, föredragsmanuskript, *Moderna kvinnoproblem*. Hon tillskriver f ö Madame de Staël detta yttrande.
- 20 Ibid s 84 f. Här talades också om »traditioner» vilket jag återkommer till.
- 21 Ibid s 189.
- 22 Ibid s 190.
- 23 Om ideologier och reaktioner på kollektivhushållning, se Yvonne Hirdman, *Magfrågan. Mat som mål och medel. Stockholm 1870-1920*. Stockholm 1983 s 108 ff.
- 24 Hatje aa s 31.
- 25 Jfr Allan Carlsson, aa.s. som hävdar detta. Se också AMs egna ord i ett föredrag om föräldrafostran, i Göteborg november 1933: »Det är ju i alla fall så att det betyder inte så rasande mycket om vi ha 5% människor mer eller mindre, om man inte bryr sig om vilka människor det är vi kan få.» AM manus vol 6:1.
- 26 »Kris» s 49 ff, även Hatje aa s 121.
- 27 Haatje s 124.
- 28 Gunnar Myrdal, »Befolkningsfrågan och kvinnofrågan», *Hertha* nr 4 1935. I samma förmyndarton bannar han kvinnorörelsen för att inte ha insett denna sociala aspekt, att den borde allvarligt studera familjen som social institution – men också, vilket gör att man kan tala om en Gunnar Myrdalsk feminism, att de måste se upp »så att icke detta utnyttjas för att driva kvinnorna från deras medborgerliga gärning».
- 29 T ex *Morgonbris* nr 6 1937, »Medborgarskap efter kön», *Idun* 25 feb 1936, »Uppfostran till 'äkta kvinnlighet'».
- 30 SOU 1938:47 s 84.
- 31 AM Brevsaml. 1930-1950.
- 32 Alva Myrdal, *Folk och familj*, Stockholm 1944 s 456 (den engelska versionen kom 1940).
- 33 Hatje aa s 42 f.
- 34 *Folk och familj*, s 455, där Alva Myrdal i ett försök att poängtera den moderna familjens historiska tillfällighet myntade detta begrepp.
- 35 Hatje aa s 45, A. Carlsson aa s 396 ff.
- 36 *Folk och familj*, s 472.
- 37 *Folk och familj*, s 479-480.
- 38 Brev till Lena Madesin Phillips, en kollega inom Intern.Bus.Prof, 31 dec 1945: »I have got to turn from domestic political life very much on account on Gunnar's job, the market cannot take two Myrdal politicians. But I decidedly refuse to take on any role as one of 'the first ladies of the country'.» AM manus vol 17a. Dock hade hon mot krigsslutet arbetat sig in i den socialdemokratiska inre kretsen, var med i efterkrigsplaneringen, var en av partiets experter på skolfrågor. Se Thullberg aa.
- 39 AM manus vol 17a.
- 40 Det var en enkät som förmodligen skulle gå ut internationellt. Den är skriven på svenska, finns i en förkortad version översatt till engelska, och befinner sig bland övriga handlingar som rör hennes arbete i *The In-*

ternational Business and Professional Women under kriget. Jag vet inte om den genomfördes. Obs att »andra kvinnor» är andra framgångsrika kvinnor. AM manus vol 17a. Hon utarbetade (eller var med och utarbetade) också en enkät att användas i Sverige: »När fredens nya värld planeras. Vad svenska kvinnor tror och önskar.» Det var en aktion av en gemensam kvinnofront året 1943. AM manus vol 17. Tryckt enkät utarbetad av Kvinnoorganisationernas utskott för mellanfolkliga frågor.

- 41 Karl Molin, *Försvaret, folkhemmet och demokratin. Socialdemokratisk riksdagspolitik 1939-1945*. Stockholm 1974 s 141.
- 42 AM manus vol 17. PM till kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering, Stockholm. Se även Utredningsplan angående kvinnoarbetet i efterkrigstiden.
- 43 AM manus vol 19.
- 44 Thullberg aa s 161.
- 45 Alva Myrdal & Viola Klein, *Kvinnans dubbla roller*, Stockholm 1957 s 11.
- 46 Ibid s 147.
- 47 Ibid s 151.
- 48 SOU 1938:47 s 339.
- 49 Yvonne Hirdman, »Konsten att vara kvinna. Stilleben Sverige 1950» i ant. *Manliga strukturer kvinnliga strategier. En bok till Gunhild Kyle*, Göteborg 1987.
- 50 Kvinnans... s 20.
- 51 Ibid s 18 f, 216.
- 52 Ibid s 137.
- 53 Kvinnans... s 107 f.
- 54 Ibid s 224, jfr Sissela Bok, Alva etc.
- 55 Se t ex hennes svar i en av enkäterna där det framkommer att hon arbetat 50 veckor och varit sjuk de två övriga, året innan. AM manus vol 17.

LITTERATUR

Arkivmaterial

Alva Myrdals Arkiv, Arbetarrörelsens Arkiv, Stockholm. Manuskript. Volym 1, 6, 7, 17, 17a, 19. Brevsamling 7, 1930-1950.

Samtida källor

Betänkande angående gift kvinnas förvärvsarbete, SOU 1938:47.
Gillner, Sigrid, *Kvinnorna vantrivas*, Br. 1935.
Myrdal, Alva, *Folk och familj*, Stockholm, 1944.
Myrdal, Alva, »Kollektiv bostadsform», *Tiden*, 1932.

Myrdal, Alva, »Medborgarskap efter kön», *Morgonbris*, nr 6, 1937.

Myrdal, Alva, »Uppfostran till 'äktade kvinnlighet'», *Idun*, 25 feb 1936.

Myrdal, Alva (m fl) *Kvinnan, familjen och samhället*, Stockholm, 1938.

Myrdal, Alva & Klein, Viola, *Kvinnans dubbla roller*, Stockholm, 1957.

Myrdal, Gunnar, »Befolkningsfrågan och kvinnofrågan», *Hertha*, nr 4, 1935.

Myrdal, Gunnar, »Kosta sociala reformer pengar?», *Arkitektur och samhälle*, 1932.

Myrdal, Gunnar, »Socialpolitikens dilemma», *Spectrum*, 1932.

Myrdal, Gunnar och Alva, *Kris i befolkningsfrågan*, Stockholm, 1934.

Bearbetningar

Carlsson, Allan, *The Roles of Alva and Gunnar Myrdal in the Development of a Social Democratic Response to Europe's »Population Crisis»*, stencil, Arbetarrörelsens Arkiv.

Carlsson, Christina, *Kvinnosyn och kvinnopolitik. En studie av svensk socialdemokrati 1880-1920*, Lund, 1986.

Dahlerup, Drude, *Socialisme og kvindefrigørelse i det 19. århundrede*, Århus, 1973.

Hagberg, Jan Erik, *Tekniken i kvinnornas händer. Hushållsarbete och hushållsteknik under tjugo- och trettiotalen*, Vimmerby, 1986.

Hatje, Ann Katrin, *Befolkningsfrågan och välfärden. Debatten om familjepolitik och nativitetssökning under 1930- och 40-talen*, Stockholm, 1974.

Hirdman, Yvonne, »Den socialistiska hemmarun. Den socialdemokratiska kvinnorrörelsen och hemarbetet 1890-1939», i ant. *Vi kan, vi behövs! Kvinnorna går samman i egna föreningar*, red Brita Åkerman m fl, Göteborg, 1983.

Hirdman, Yvonne, »Kvinnans slutliga befrielse – men till vad? Om förtryck och frigörelse i Engels teorier», ur ant. *Kön, Makt, Medborgarskap*, red. Maud Eduards, Stockholm, 1983.

Hirdman, Yvonne, »Konsten att vara kvinna. Stilleben Sverige 1950», i ant. *Manliga strukturer kvinnliga strategier. En bok till Gunhild Kyle*, Göteborg, 1987.

Hirdman, Yvonne, *Magfrågan. Mat som mål och medel, Stockholm 1870-1920*, Stockholm 1983.

Manuel, F.E. & Manuel F.P., *Utopian Thought in the Western World*, Camb. Mass., 1979.

Molin, Karl, *Försvaret, folkhemmet och demokratin. Socialdemokratisk riksdagspolitik 1939-1945*, Stockholm 1974.

Myrdal, Gunnar, *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen*, Uddevalla, 1970.

Thullberg, Per, »Alva Myrdal», *Svenskt biografiskt lexikon*, nr 127, Myrdal-Mörner, sid 161-178.

SUMMARY

This article should be seen as a reconstruction of the feminist ideas of Alva Myrdal (from the 1930-59). The author argues that Myrdal's feminism sprang from her engagement in the *Population Issue* of the mid 1930's. Myrdal based her ideas on an economic structural understanding of the changing family which had left women behind during the modernization process.

Alva Myrdal proposed solutions in the 30's which opted for greater responsibility on the part of society (or the state) in areas concerning children, homework, etc., with the hope that it would enable women to be as free as men to participate in society.

Myrdal's writing from the 40's shows however a wider understanding of the special and difficult situation of women. This body of work can be characterized as providing no solutions to the problems facing women, but rather asks more unanswered questions. Nevertheless, in the 1950's Myrdal suggested a pragmatic solution to the obstacles facing women, based on their double »roles» as mothers and human beings. This 'solution' was greatly influenced by her interest in the new psychology. The author further argues that the nature of Alva Myrdal's feminism was due also in part to her symbiotic relationship with her economist husband Gunnar, which resulted in rather 'rational' theories that did not allow for deep analysis of the role of men.

Yvonne Hirdman
Alströmergatan 32, uppg. 1 D
112 47 Stockholm